

Ryszard Kupidura

"Niespokojny lot nad Majdanem" : współczesne konteksty funkcjonowania symbolu orła w Polsce i na Ukrainie

Studia Ukrainica Posnaniensia 6, 207-213

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

“NIESPOKOJNY LOT NAD MAJDANEM” — WSPÓŁCZESNE KONTEKSTY FUNKCJONOWANIA SYMBOLU ORŁA W POLSCE I NA UKRAINIE

RYSZARD KUPIDURA

Uniwersytet imienia Adama Mickiewicza, Poznań — Polska
scholander@interia.pl

“НЕСПОКІЙНИЙ ПОЛІТ НАД МАЙДАНОМ” —
СУЧАСНІ КОНТЕКСТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
СИМВОЛУ ОРЛА В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ

РИШАРД КУПІДУРА

Університет імені Адама Міцкевича, Познань — Польща

АНОТАЦІЯ. У статті здійснено спробу простежити актуалізацію символіки тварин, зокрема символу орла, у сучасному суспільному дискурсі; репрезентовано намагання проаналізувати специфіку породження нового семантичного наповнення символу орла, його нових асоціативних зв'язків, виявлених в епоху динамічних соціально-політичних змін, що спроектовано передусім на події, пов'язані з Революцією гідності в Україні 2013–2014 років. Увагу акцентовано на ролі в цьому процесі літературної традиції. Проаналізовано також, як використовується символіка орла в умовах сучасної інформаційної війни.

“ANXIOUS FLY OVER MAIDAN” — MODERN CONTEXTS
OF FUNCTIONING OF EAGLE SYMBOL IN POLAND AND UKRAINE

RYSZARD KUPIDURA

Adam Mickiewicz University, Poznan — Poland

ABSTRACT. The article focuses on the attempt to trace the actualization of animals symbolic, the symbol of eagle in particular, in modern discourse; there has been represented the attempt to analyze the specificity of the origination of a new semantic meaning of the eagle symbol, his new association connections, which appeared during the epoch of the dynamic social-political changes, projected on the events connected with the Revolution of Dignity in Ukraine 2013–2014. The attention is paid to the role of a literature tradition. The way the symbolics of the eagle used under conditions of a modern information war has been analyzed.

Orzeł bez wątplenia należy do grona tych zwierząt, które najczęściej wykorzystywane były i są przez człowieka w sferze kultury i sztuki. Bogata symbolika orła, zakorzeniona zarówno w starożytnej mitologii, jak i tradycji biblijnej, jest dziś dość dobrze już rozpoznana i jako taka nie stanowi ona przedmiotu badań w niniejszym tekście. Zadanie, które postawił przed sobą autor zawiera się natomiast w próbie prześledzenia, w jaki sposób symbole zwierząt (na przykładzie orła właśnie) mogą nabierać nowych znaczeń i odniesień kontekstualnych w sytuacjach silnych napięć społecznych (w danym przypadku będzie to rewolucja godności na Ukrainie w latach 2013–2014), jaką rolę odgrywa w tym tradycja literacka oraz w jaki sposób symbolika animalistyczna może być wykorzystywana jako narzędzie w warunkach współczesnej walki informacyjnej.

Zanim jednak omówiony zostanie zasygnalizowany powyżej przypadek, należy celem wprowadzenia przytoczyć kilka ogólnych uwag na temat funkcjonowania orlej symboliki w kulturze polskiej oraz ukraińskiej. W pierwszym przypadku orzeł jest przede wszystkim symbolem państwa polskiego i sygnalizatorem polskości. W znanym powszechnie wierszu Władysława Bełzy *Katechizm polskiego dziecka* z 1900 roku pada pytanie „Jaki znak twój?”, na które podmiot mówiący daje odpowiedź „Orzeł Biały”. Warto podkreślić, że w kwestii orła jako symbolu polskości istnieje w Polsce konsensus społeczny i polityczny. Jako anegdota historyczna funkcjonuje jedynie przypadek, kiedy to w 1944 roku przedstawiciele marionetkowego w stosunku do Związku Sowieckiego PKWN-u na czele z Marianem Spychalskim konsultowali w Moskwie z Józefem Stalinem herb przyszłego państwa polskiego. Polska delegacja proponowała wówczas bardziej socjalistyczne w formie i treści symbole, jednak przywódca Związku Sowieckiego miał wówczas odrzucić je stwierdzając lakonicznie: „Charoszaja ptica, na czto ją mieniat”¹. Ta historia pojawia się w wspomnieniach polskich działaczy komunistycznych między innymi w wywiadzie-rzecz z Edwardem Gierkiem, w którym utrzymuje on, że usłyszał ją od samego Spychalskiego². Obecnie jednak żadna licząca się siła polityczna nie postuluje konieczności zmiany herbu. Przeciwnie — partie wszystkich opcji politycznych chętnie wpisują orła do swoich logotypów. Najczęściej robią to partie prawicowe (np. Prawo i Sprawiedliwość), ale symbol orła można znaleźć także na lewicy (w przeszłości wykorzystywała go m. in. Polska Partia Pracy) oraz w centrum (np. Stronnictwo Demokratyczne). Do obrazu orła nawiązują także logotypy wielu polskich instytucji państwowych (np. Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad) oraz przedsiębiorstw strategicznych (np. PKN Orlen).

Wizerunek orła w polskim społeczeństwie jest powszechnie akceptowany, kojarzony właśnie z polskością, u wielu wywołuje on pozytywne skojarzenia, bliskie do poczucia dumy narodowej. Jest synonimem godności i szlachectwa. W *Weselu* Stanisława Wyspiańskiego Czepiec wypowiada popularne zdanie „człek człękowi nie dorówna [...] nie polezie orzeł w gówna”³. Symbolika orła jest także stale obecna w języku dziennikarstwa sportowego. Wymienić można w tym kontekście popularne określenie reprezentacji Polski w piłce nożnej z lat 70. XX., czyli “Orły Górskie” oraz fakt, że obecnie młodzi adepci tej dyscypliny grają na boiskach zwanych “orlikami”. Wybitny skoczek narciarski Adam Małysz nazywany był “Orłem z Wisły” itd. W ostatnich latach wizerunek orła pojawia się także coraz częściej na popularnej wśród części młodych Polaków tzw. odzieży patriotycznej.

Spółeczny konsensus w Polsce w stosunku do obrazu orła jako symbolu narodowego, który wolny jest od podziałów politycznych, powoduje, że Polacy — co ważne w kontekście niniejszego studium — mogą potencjalnie odbierać jako obrazę narodową wszelkie próby znieważania czy nawet zwykłego dworowania sobie z symbolem orła. Podobna sytuacja nastąpiła w 2010 roku, krótko po katastrofie lotniczej z udziałem polskiego Tu-154, kiedy to belgijska gazeta *Gazet van Antwerpen* opublikowała karykaturę zatytułowaną *The Eagle Has Landed*, na której polski orzeł na tle flagi uderza o ziemię. Ostry protest wystosował wówczas ambasador RP w Belgii, a pod listem do redaktora naczelnego gazety podpisali się wspólnie polscy europosłowie wszystkich opcji politycznych⁴.

¹ J. Rolicki, *Edward Gierek: Przerwana dekada*, Warszawa 1990, s. 88 (pisownia oryginalna).

² Tamże.

³ S. Wyspiański, *Wesele*, [w:] Źródło elektroniczne: <http://www.krakow.pttk.pl/Wesele.pdf> (14.02.2017).

⁴ *Belgijski dziennik kpi z polskiej tragedii*, [w:] Źródło elektroniczne: <http://www.newsweek.pl/polska/belgijski-dziennik-kpi-z-polskiej-tragedii,56709,1,1.html> (14.02.2017).

Wszystkie powyższe uwagi dotyczą białego orła. Pojawienie się czarnego orła, szczególnie zaś dwugłowego odwraca diametralnie punkty odniesienia i ewokuje u polskiego odbiorcy poczucie zagrożenia i skojarzenia z zaborczymi zakusami sąsiednich mocarstw. Dla przykładu w polskiej historiografii porozumienie Austrii, Prus i Rosji z 1732 roku dotyczące tajnego układu w sprawie sukcesji tronu w Polsce przyjęto nazywać określeniem “przymierze trzech czarnych orłów”. Humorystycznie opisał tę sytuację Michał Kruszo na w swoim *Kulturalnym atlasie ptaków*: „W sumie zaborcy dysponowali trzema orłami z pięcioma głowami. Nasz biały nie miał szans, aby dać sobie z nimi radę”⁵.

Ważnym dla niniejszych rozważań jest także fakt, że biały orzeł jest sygnalizatorem polskości za granicami kraju, w tym także na Ukrainie. Wystarczy wspomnieć chociażby Cmentarz Orłąt we Lwowie, czyli miejsce, w którym pochowani są uczestnicy walk o Lwów w latach 1918–1919, a także młodzi uczestnicy wojny polsko-bolszewickiej z 1920 roku. Można jednak przytoczyć przykład bliższy dzisiejszym czasom. W 2011 roku założono we Lwowie nową organizację zrzeszającą Polaków mieszkających na Ukrainie, której jednym z głównych zadań jest m. in. wspieranie swoich członków w staraniach o otrzymanie Karty Polaka. Karta Polaka to dokument umożliwiający swobodny wjazd do Polski i dający szereg przywilejów, w tym zniżki na transport publiczny, czy też prawo do ulgi na bilety wstępów do instytucji kultury. Oprócz tego dokument ten daje możliwość otrzymywania stypendium w przypadku studentów i doktorantów oraz pozwala na legalną pracę w Polsce bez dodatkowego zezwolenia. Aby otrzymać Kartę Polaka jednym z warunków jest udowodnienie działalności na rzecz kultury polskiej. Zaświadczenie o tym może wystawić jedynie organizacja polska lub polonijna działająca na terenie państw byłego Związku Sowieckiego. W celu podkreślenia polskiego charakteru wspomnianej wyżej organizacji jej założyciele wybrali dla niej nazwę Związek Polaków “Biały Orzeł” oraz umieścili profil orła w jej logotypie⁶. Do podobnej symboliki odwołują się również inne organizacje polonijne m. in. w Kanadzie, Hiszpanii, Holandii itd.

W odróżnieniu od sytuacji w kulturze polskiej, na Ukrainie symbol orła przepelniony jest w znacznie większym stopniu ambiwalencją. Z jednej strony wywołuje on pozytywne konotacje. Witalij Żajworonok w *Znakach ukraińskiej etnokultury* pisze: „(orzeł) symbolizuje siłę i męskość, stąd też jego obraz od dawna przenoszony jest na młodego, silnego i śmiałego młodzieńca, kozaka oraz mężczyznę”⁷. W ukraińskich pieśniach kozackich symbolika orła była aktywnie wykorzystywana, a sam ptak stawał się metaforą bądź to pojedynczego kozaka, bądź to zbiorowego obrazu całego wojska kozackiego⁸. Z drugiej jednak strony literatura ukraińska, w swych najbardziej kanonicznych utworach, daje przykłady biegunowo odmiennego traktowania symbolu orła. W poezji Tarasa Szewczenki w obrazie orła ukryła się postać bandurzysty (kobziarza), czyli nie tylko centralnej postaci, ale właściwie centralnego konceptu w całej twórczości ukraińskiego romantyka (*Бандуристе, орле сизий*). Jest jednak orzeł u Szewczenki także symbolem samodzielnego, rosyjskiej dominacji i skolonizowania Ukrainy (tak jest m. in. w wierszu *Думи, мої думи*, gdzie czarny orzeł wznosi się nad mogiłą Ukrainy, tak jest również w antywojennym poemacie *Кавказ*, w którym Szewczenko wykorzystał mit o Prometeuszu i karzącym go orle, który znowu utożsamiany jest z Rosją).

⁵ M. Kruszo, *Kulturalny atlas ptaków*, Poznań 2008, s. 97.

⁶ Strona internetowa organizacji: orzelbiały.org.ua

⁷ В. Жайворонко, *Знаки української етнокультури: Словник-довідник*, Київ 2006, с. 420.

⁸ Г. Микитів, *Художньо-образна парадигма символів в українських козацьких піснях*, [в:] „Вісн. Запор. нац. ун-ту. Сер. Філологія”, зб. наук. статей, наук. ред. В. М. Манакін, 2008, № 2, с. 148.

Podobnie sprzeczny wewnętrznie obraz orła zawiera twórczość innego koryfeusza literatury ukraińskiej Iwana Franki z tą jednak różnicą, że zachodnioukraiński wykorzystywał obraz konkretnego gatunku orła. Był nim orzeł przedni, czyli berkut (birkut). U Franki berkut pojawia się w tytule powieści historycznej *Захар Беркут* napisanej w 1882 roku. Jest to powieść-utopia traktującą o idealnej organizacji społeczeństwa, opartej na tradycyjnych patriarchalnych wartościach, pozbawionej praktycznie hierarchii, gdzie najważniejsze decyzje podejmuje wiec, a starszyzna cieszy się uznaniem jedynie ze względu na swą wiedzę, doświadczenie i autorytet moralny. Przedstawicielem starszyny jest tytułowy Zachar Berkut.

Jednak już w roku następnym Franko napisze wiersz *Беркут*, w którym orzeł ten podobnie jak w biblijnej Księdze Hioba uosabia drapieżność, a także chęć dominacji, zniewolenia, brutalną siłę i pogardę dla słabszych. Podmiot mówiący w wierszu nazywa orła carem, przez co podobnie jak u Szewczenki wynika skojarzenie z rosyjskim monarchą.

Warto dodać w tym miejscu, że orzeł jako symbol polskiej obecności i dominacji na Ukrainie również pojawia się w literaturze ukraińskiej, ale zdecydowanie rzadziej i w utworach znajdujących się poza szeroko rozpoznawalnym kanonem lektur. M. in. swoją tetralogię *Волинь* radziecki pisarz Borys Charczuk pierwotnie chciał nazwać *У пазурах орла*, opisując niedolę Ukraińców pod panowaniem „pańskiej Polski”. Choć ostatecznie powieść otrzymała inny tytuł, to jednak w samym tekście kilkakrotnie pojawia się symbol orła z polską konotacją właśnie⁹. Poetka Hałyna Hordasewycz w wierszu *Львів* przeciwstawia obraz polskiego orła obrazowi lwa strzegącego bram miasta¹⁰. Ostatni z przykładów również należy do zachodnioukraińskiego autora — Wasyla Heja i pochodzi z wiersza *Czarna kania nad krajem szybuje*¹¹ nawiązującym bezpośrednio do wydarzeń akcji „Wisła” z 1947 roku, czyli przesiedleń rdzennej ludności ukraińskiej z terenów wschodnich RP. Zawarty w utworze obraz czarnej kania może być odczytywany w dwojaki sposób. Odwołując się do ukraińskiej etnokultury można potraktować tego drapieżnego ptaka jako zwiastuna nieszczęścia i tragedii¹². Jeśli jednak kania miałaby zostać odczytana jako figura niebezpiecznego Innego, tak jak w przypadku *Kaukazu* Tarasa Szewczenki, wówczas można by mówić o metamorfozie polskiego białego orła, który na skutek poddania się pokusie zawłaszczenia cudzej przestrzeni zmienia ubarwienie i staje się czarną kanią, upodabniając się tym samym do swoich dawnych ciemniejszych (zaborców) i powielając ich przewiny.

Wspomniane wyżej utwory nie znajdują się jednak w kanonie ukraińskich lektur i poza *Wołyniem* Charczuka są słabo rozpoznawalne nawet wśród samych literaturoznawców.

* * *

Podczas rewolucji godności na Ukrainie w latach 2013–2014 w czasie publicznych wystąpień symbol orła zawarty w tekstach literackich przywoływany był dość często, przez co napełniał się nowymi znaczeniami kontekstowymi i interpretacjami.

⁹ П. Кралюк, *Дві “Волині”*, [w:] Електронний ресурс: gazeta.dt.ua/personalities/dvi-volini_.html (20.04.2017).

¹⁰ Г. Гордасевич, *Львів*, [w:] Електронний ресурс: <http://www.ukrcenter.com> (20.04.2017); Див.: Р. Дубровський, *Зооморфна метафора в поезії Галини Гордасевич*, [w:] „Сучасні літературознавчі студії” 2011, № 8, ч. 2, с. 446.

¹¹ W. Hej, *Czarna kania nad krajem szybuje*, tłum. Ołena Krysztańska, [w:] D. Bartosz (red.), *Jak podanie ręki. Polsko-ukraińska antologia współczesnej poezji V*, Poznań 2015, s. 68.

¹² В. Жайворонок, *ззнач. джерело*, с. 652.

W trakcie obchodów 200-lecia urodzin Tarasa Szewczenki, które zbiegły się w czasie z tragicznymi wydarzeniami na kijowskim Majdanie, wielokrotnie odczytywane były fragmenty poematu *Кавказ*. Najbardziej symbolicznie zabrzmiały one w wykonaniu Serhija Nihojana — młodego aktywisty Majdanu ormiańskiego pochodzenia¹³. Czytający Szewczenkę Nihojan aktualizował opiewaną przez romantyka ideę braterstwa pomiędzy narodem ukraińskim a narodami kaukaskimi. Umieżdzyradował także postulaty samej rewolucji godności, nadając jej charakteru walki w duchu “za naszą i waszą wolność”.

W zupełnie nowym kontekście odczytano na kijowskim Majdanie wiersz *Беркут* I. Franki. Strofa *Nienawidzę cię, orle, wrogość do ciebie żywię, / Że kryjesz w piersi serce okrutne, napastliwe, / Za to, że krwią się tuczysz i w orlej swej żrenicy / Pogardę masz dla słabych, choć żyjesz z ich krwawicy, / Że słabszy drży przed tobą, że świat napelniasz bólem, / Nienawidzę cię za to, żeś jest panem i królem! / I sięgnę po mą strzelbę, cel dobry, wystrzał pewny, / I polecą pod chmury zabójczy pocisk gniewny. / Zamiast ty śmierć nieść z góry, tu, na ten ziemski padół, / Sam znajdziesz śmierć w obłokach i martwy spadniesz na / dół!*¹⁴ była wielokrotnie odczytywana ze sceny oraz umieszczana na plakatach i transparentach. Nowy kontekst interpretacyjny wywoływała obecność po drugiej stronie barykady oddziałów szybkiego reagowania „Berkut”. Te milicyjne jednostki zostały tak nazwane w 1992 roku, w czasie, kiedy Ukraina przechodziła czas transformacji ustrojowej, jednak wiele sowieckich rudymentów pozostawało w niezmienionym kształcie, zmieniając jedynie swą zewnętrzną formę. Oddziały “Berkuta” były tego jednym z przykładów, ponieważ ich bezpośrednim protoplastą był OMON, czyli radzieckie oddziały specjalne. Apostrofa *Nienawidzę cię, orle* otrzymała zatem zupełnie nowe tłumaczenie, przy czym można ją rozumieć w wąskiej interpretacji — jako przejaw wrogości do konkretnego przeciwnika lub też szerzej jako niechęć do postsowieckich porządków panujących w państwie. Aktualnym, jak się wydaje, pozostał także pierwotny zamysł Franki, który zamieścił wiersz-alegorię w cyklu *Excelsior!* jako antytezę do poprzedzającego go wiersza *Наймун*, w którym tytułowa postać symbolizuje cały lud ukraiński¹⁵. W duchu Frankowej poetyki można by zatem ujrzeć Majdan jako tłum upominających się o swoje prawa “najmitów”, złorzeczących berkutowi, symbolizującemu winowajców przemocy i wyzysku.

* * *

Zarysowana powyżej asymetria kontekstów, w których funkcjonuje symbolika orła w polskiej i ukraińskiej kulturze współczesnej odegrała dość ważną rolę w sytuacji walki informacyjnej, która w późniejszych etapach rewolucji godności była coraz bardziej odczuwalna. Jako zjawisko walka informacyjna posiada wiele definicji i opisów. W niniejszym tekście istotne będą niektóre jej podstawowe cechy, czyli 1) poprzedzanie i towarzyszenie działaniom militarnym (opisane poniżej przypadki będą miały miejsce dwa miesiące przed rozpoczęciem działań wojennych); 2) ograniczone możliwości rozpoznania nadawcy komunikatu, o jego domniemanym istnie-

¹³ Film, na którym Serhij Nihojan deklamuje urywek z poematu *Kaukaz* na serwisie Youtube obejrzało łącznie ponad 1,2 mln widzów.

¹⁴ I. Franko, *Birkut*, tłum. M. Jastrun, [w:] I. Franko, *Wybór poezji*, Wrocław-Warszawa-Kraków 2008, s. 31.

¹⁵ В. Корнійчук, *Excelsior Івана Франка і Яна Каспровича*, [в:] Електронний ресурс: http://shron.chtyvo.org.ua/Korniichuk_Valerii/Exhelsior_Ivana_Franka_i_Yana_Kasprovycha.pdf (11.03.2017).

niu świadczy jedynie fakt pojawienia się samego komunikatu; 3) manipulowanie zaistniałymi faktami — zniekształcanie, przeinaczanie, a także fałszowanie oraz fabrykowanie.

Jak wiadomo, wczesnym rankiem 22 lutego 2014 roku Wiktor Janukowycz rozpoczyna ucieczkę z kraju i pozostawia bez nadzoru Meżyhiria — swą dotychczasową rezydencję. Tego samego dnia po południu pierwsi aktywiści Majdanu wkraczają na jej teren. Zastany przez nich bizantyjski przepych przerasta opowieści, które krążyły na temat tej niedostępnej dotąd dla przeciętnego obywatela posiadłości. W sieciach społecznościowych pojawiają się pierwsze fotografie i dokumentacje. Wśród nich znajduje się m. in. zdjęcie trzech ukrzyżowanych drapieżnych ptaków. Dochodzi do nietypowej sytuacji, w której miliony użytkowników Internetu oglądają obraz o dużej sile oddziaływania (ze względu na makabryczną scenę na nim przedstawioną), przy czym jest to jednocześnie obraz niejednoznaczny, niezrozumiały, wywołujący niepokój, pozbawiony komentarza lub jakiegokolwiek innego wyjaśnienia. W warunkach narastającej walki informacyjnej był to obraz, który można określić jako niezagospodarowany (niezajęty) semantycznie. Wypełnianie treścią tego obrazu nastąpiło bardzo szybko, a powstałe wersje dają się usystematyzować typologicznie. Do korpusu legend miejskich należy zaliczyć te wersje, które sugerowały okultyzm oraz praktyki neopogańskie, których miano dokonywać na terenie posiadłości byłego prezydenta. Pojawienie się takich interpretacji można tłumaczyć nie tyle jako element walki informacyjnej, co jako efekt długotrwałej izolacji Meżyhiria oraz wzrastającej w społeczeństwie niechęci do Wiktora Janukowycza.

W najbardziej jednak twórczy sposób obraz trzech ukrzyżowanych ptaków został zagospodarowany przez uczestników walki informacyjnej, którzy wykorzystali opisaną wyżej ambiwalentność symbolu orła w kulturze ukraińskiej. Pojawiły się dwie interpretacje zdjęcia, z której każda przeznaczona była do innego użytku. Wersja o symbolicznym ukrzyżowaniu orłów-berkutów przez aktywistów Majdanu była przeznaczona dla odbiorcy krajowego i zapoczątkowała dyskurs wiktylizacji funkcjonariuszy oddziałów “Berkuta” jako głównej ofiary Majdanu w opozycji do zmarłych z “Niebiańskiej sotni”.

Druga wersja przeznaczona była natomiast na informacyjny rynek zewnętrzny i sugerowała, że jest to również symboliczne ukrzyżowanie, ale w tym przypadku orła białego, będące przejawem rzekomych nastrojów antypolskich, które miały dominować na kijowskim Majdanie.

27 lutego Ukraińskie Centrum Badań nad Ptakami Drapieżnymi poinformowało, że przedstawione na fotografiach ukrzyżowane jastrzębie i myszolowy miały związek z dość powszechnymi metodami odstraszenia innych drapieżnych ptaków od wolier i kurników¹⁶. W posiadłości Janukowycza hodowanych było wiele gatunków ptaków ozdobnych, stąd też stosowano tam te dość makabryczne praktyki. Symptomatyczne, że oficjalna informacja nie wywołała społecznej dyskusji na temat ochrony praw i godności zwierząt, co byłoby bodaj najwłaściwszą konsekwencją pojawienia się omawianej fotografii w przestrzeni informacyjnej. Jednak z drugiej strony w obliczu nadchodzącego konfliktu militarnego wątek ten nie miał odpowiednich warunków, by móc się rozwinąć w pożądanym kierunku.

¹⁶ *Розп'яті птаці, знайдені в Межигір'ї, до окультизму відношення не мають*, [в] Електронний ресурс: <https://religions.unian.ua/state/890766-rozipyati-ptitsi-znaydeni-v-mejigirji-dokultizmu-vidnoshennya-ne-mayut.html> (16.02.2017). Co ciekawe, szczegółowy opis tej metody możemy znaleźć także w literaturze pięknej. Dokładnie w ten sam sposób postępuje bowiem z ptakami słynny rozbiitek Robinson Kruzoe podczas procesu zagospodarowywania wyspy, na której się osiedlił: D. Defoe, *Przypadki Robinsona Kruzoe*, tłum. J. Birkenmajer, Warszawa 1983, t.1, s. 92.

O ile na Ukrainie incydent sprzed trzech lat jest już praktycznie zapomniany, o tyle w polskim Internecie wersja o symbolicznym ukrzyżowaniu polskiego godła okazała się bardziej żywotna. Zdjęcie było wielokrotnie multiplikowane, a w postaci memu trafiło nawet do popularnych serwisów rozrywkowych. W niektórych przypadkach informacja o ukrzyżowanych ptakach podawana była w stylistyce dziennikarstwa śledczego.

Historia fotografii z ukrzyżowanymi ptakami przypomina historię bardzo znanej fotografii dzieci przywiązanych do drzewa drutem kolczastym, mającej symbolizować zbrodnie UPA dokonane na Polakach w czasie rzezi wołyńskiej. W rzeczywistości dzieci zostały zamordowane przez swą chorą psychicznie matkę Mariannę Dolińską, w dodatku nie za pomocą drutu kolczastego, gdyż jego obecność mylnie sugerują załamania na starej fotografii. Pomimo pojawiania się publikacji o braku związku pomiędzy makabrycznym zdjęciem a wydarzeniami na Wołyniu, fotografia nie tylko ilustruje do dzisiaj wiele wypowiedzi na temat rzezi wołyńskiej, ale stała się nawet wzorcem dla projektów pomników i rzeźb upamiętniających ofiary zbrodni. W podobny sposób zdjęcie z 22 lutego 2014 roku ilustruje wypowiedzi na temat współczesnego nacjonalizmu ukraińskiego i jego rzekomego antypolskiego oblicza.

Współczesny polski antropolog Marcin Napiórkowski, recenzując *Imperium Lechitów* Janusza Bieszka, przestrzega przed ignorowaniem pseudonaukowych opracowań i doniesień¹⁷. W dobie post-prawdy w przestrzeni medialnej głos “eksperta z Internetu” może ważyć przynajmniej tyle samo, ile głos eksperta, za którym stoi autorytet akademii. Fałszywe informacje mogą w przyszłości wpływać na decyzje wyborców i kształtować ich wyobrażenie o rzeczywistości. Czy będą w stanie wpłynąć także na relacje międzynarodowe?

¹⁷ M. Napiórkowski, *Cała prawda o Imperium Lechitów*, [w:] Źródło elektroniczne: <http://krytykapolityczna.pl/kultura/historia/cala-postprawda-o-imperium-lechitow/> (25.12.2016).